

لکان در قابی دیگر

مهدی ملک

بیش از یک قرن از آغاز خوانش‌های روان‌کاوانه از هنر می‌گذرد و در طی این مدت استفاده از رویکردهای روان‌کاوانه (**فروید**، **لکان** و ...) در خوانش آثار هنری فراز و نشیب‌های زیادی را پشت سر گذاشته است. امواج انقلاب کپرنیکی فروید در روان‌شناسی که به تولد روان‌کاوی انجامید. خیلی زود به سرزمین رازآمیز هنر رسید، آنگاه که فروید در رساله‌ی نویسنده‌ی آفریننده و رؤیای هنر (1907) مدعی شد که سازوکارهای بر سازنده‌ی رؤیا، در آفرینش هنری نیز به همان قوت و قدرت عمل می‌کنند. سه سال بعد انتشار رساله‌ی جنجالی فروید درباره‌ی زندگی و هنر لئوناردو داوینچی سرآغاز بحث‌های دامنه‌داری درباره‌ی کشف سوپزکیتیویته‌ی ناخودآگاه هنرمند شد و این رساله برای حدوداً نیم قرن به الگوی خوانش‌های روان‌کاوانه از آثار هنری بدل گردید. در این دوره نویسندگان با ذره‌بین روان‌کاوی به جستجو در زندگی‌نامه و خاطرات شخصی هنرمند پرداختند تا منظرگاهی روانی را برای تحلیل آثار هنرمند بیابند.

پیوند میان هنر و روان‌کاوی پس از فروید دو مسیر متفاوت را طی می‌کند؛ نخست خوانش‌های اسطوره‌محور یونگ و پیروانش به مثابه‌ی تجسد افکار، تصورات و عواطف جمعی یا به یک معنا نوعی ناخودآگاه جمعی سرکوب‌شده که به میانجی کهن‌الگوهای مشترک در تاریخ فرهنگ‌های گوناگون حضور دارد. مسیری که در آن وظیفه‌ی نویسنده کشف الگوها و مفاهیم مقرر و فروبسته‌ای چون سایه، آنیما و آنیموس، نقاب و ... در آثار هنری است. مسیر دوم شاهراه ناهموار لکان و لکانی‌هاست. هر قدر یونگ و پیروانش بر فاصله‌گیری از فروید تأکید می‌کنند، در مقابل شعار همیشگی لکان، بازگشت به فروید است. با این حال، هر تکرار و بازگشتی پیشاپیش تفاوتی را در خود نهفته دارد و از این رو بازگشت لکان به فروید نیز با سویه‌هایی اساساً متفاوت همراه است. در کلی‌ترین حالت این تفاوت بنیادین را می‌توان پیرامون جایگزینی ساختارهای فرهنگی-زبانی به جای منظر پاتولوژیکال و زیستی فروید در نظر گرفت. لکان مطابق معمول آثار هنری را در نظام روان‌کاوانه‌اش که مبتنی بر تثلیث سکولار ساحت‌های خیالی، نمادین و واقع است تفسیر می‌کند و در آن تأکید، بیش از ارائه‌ی تفسیرهای خلاقانه از آثار هنری، برگشودن افقی تازه برای بازتعریف خود مسئله‌ی تفسیر این آثار است. مفاهیم لکانی مانند نگاه، آنامورفوسیس، ابژه کوچک a و ... به شکلی رادیکال خود تفسیر و زمینه‌ی آثار هنری را مسئله‌زا می‌کنند.

به باور استیون زد. لواین، خوانش‌های روان‌کاوانه از آثار هنری به ویژه از آن رو اهمیت دارند که لایه‌های ناخودآگاه سوژه‌های بصری امروز را گره‌گشایی کرده و عاقبت امکان‌رهایی او را فراهم می‌کنند. این کتاب تلاشی است برای تشریح دغدغه‌های هنری روان‌کاو فرویدی ژاک لکان که با شعار معروف «بازگشت به فروید» در پی آشکار ساختن بنیادهای هر پرسش و حقایق نهفته در پس هر اثر است.

فهرست مطالب کتاب

پیش‌گفتار: چرا لکان؟

فصل اول: رمز داوینچی از منظر فروید

فصل دوم: رمز داوینچی از منظر لکان

فصل سوم: «شیء» از دنیایی دیگر

فصل چهارم: ابژه‌ی گمشده

فصل پنجم: تصویر چیست؟

فصل ششم: نشانگر بازنمایی

فصل هفتم: زن هستم یا مرد؟

سخن پایانی: لذت ببر!

<https://apparatus.com/>